

דינה של החלה המתוקה

הראל דהן

לפני חודשים אחדים השתתפתי בסעודת מצווה. הגישו לשולחן לחמניות מתוקות, והודיעו שברכתן מוזנות. כידוע, נוהגים כן כיום במקומות רבים, בעיקר כדי לחסוך מן הציבור את הטרחה הכרוכה באכילת לחם. בעקבות זאת ראיתי לנכון לברר את הסוגיא לאשורה, מן הגמרא ועד לאחרוני זמננו, עם ידידי היקר ר' יהורם לוי הי"ו.

הסוגיא פותחת בגמ' ברכות (מב.):

רב הונא אכל תליסר ריפתי (של פת הבאה בכסנין) בני תלתא תלתא בקבא¹ ולא בריך². אמר ליה רב נחמן: עדי כפנא! אלא: כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך.

רב יהודה הוה עסיק ליה לבריה בי רב יהודה בר חביבא. אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין. כי אתא, שמעינהו דקא מברכי המוציא. אמר להו: מאי ציצי דקא שמענא? דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו? - אמרי ליה: אין, דתניא: רבי מונא אמר משום רבי יהודה: פת הבאה בכסנין - מברכין עליה המוציא, ואמר שמואל: הלכה כרבי מונא. אמר להו: אין הלכה כרבי מונא אתמר. אמרי ליה: והא מר הוא דאמר משמיה דשמואל: לחמניות - מערבין בהן ומברכין עליהן המוציא! - שאני התם, דקבע סעודתיה עליהו, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עליהו - לא.

1 ד"קב" הוא נפח של 24 ביצים. נמצא ששיעורה של כל ככר שאכל רב הונא הוא 8 ביצים. בסך הכל שיעור של 104 ביצים ל-13 הככרות! אולם תוס' לעיל (ב. ד"ה תליסר) מעירים שרגילה הגמ' לנקוט את המספר 13 כנחמא (הערה 3 במהדורת שוטנשטיין).

2 ויש לשאול, איך לא בירך? וכן יש לשאול על הרי"ף, שהעתיק "ולבסוף ולא כלום". תירוצים אחדים נאמרו לזה. הם: **שלטי הגבורים** (על הרי"ף דף ל. ד"ה לבאורה) סובר שזו ט"ס ברי"ף, ומגיה "ולבסוף מעין שלש". **מראה אש** מביא את דברי רש"י (בדף לו. ד"ה ולא כלום), המסביר ש"לא כלום" היינו שמברך בורא נפשות (הגהות רציונים של עוז והדר על דף מא: אות ה, ע"ש). **רבנו יונה** בסוגייתנו (ד"ה תריסר) מביא שתי שיטות: **י"מ** שלא בירך לבסוף כלל. **י"מ** שבירך בורא נפשות. **והרא"ש** (ס' ל) פירש: לא בירך המוציא ושלוש ברכות.

מדברי הגמרא יוצא שדין ברכת פת הבאה בכסנין³ הוא בורא מיני מזונות ולבסוף מעין שלוש, ואם קובעים עליה סעודה - ברכתה 'המוציא' ובהמ"ז.
ויש לעמוד על כמה נקודות בסוגיא זו.

שיטות הראשונים בהבנת "פת הבאה בכסנין"

א. פת שעשויה כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוכר, וכן מילוי של אגוזים, שקדים או תבלין. לפי שיטה זו, "כסנין" הוא לשון כיסין.

כך סובר הרשב"א (דף מא: ד"ה נמצא), וז"ל: "ואותן העשוין כמין כיסין שממלאים אותן בדבש ושקדים ומיני בשמים". בשיטה זו אחזו גם ר"ח (מב. ד"ה רב הונא), רבנו יונה (כט. בדפי הרי"ף סד"ה שאין) והטור (סי' קסח, מובא להלן).

ב. עיסה שעירב בה דבש, שמן, חלב או מיני תבלין ואפאה. לפי שיטה זו, "כסנין" הן קליות המוגשות עם פת זו.

וכך סובר רש"י (מא: ד"ה פת הבאה), וז"ל: "לאחר אכילה וברהמ"ז היו רגילים להביא כסנין, והן קליות, לפי שיפין ללב... ומביאין עמהן פת שנילושה עם תבלין". זו גם שיטת הרמב"ם (הל' ברכות ג, ט)⁴.

ג. פת, בין מתובלת ובין שאינה מתובלת, שעושין אותה כעבים יבשים וכוססין אותם. לפי שיטה זו, "כסנין" הוא מלשון כסיסה. דרך זו נקט הערוך (ערך כסן) בשם רב האי גאון.

טעם ברכת מזונות על פת הבאה בכסנין

כתב רש"י: "לאחר אכילה ובהמ"ז היו רגילים להביא כסנין, והן קליות, לפי שיפין ללב... ומביאין עמהן פת שנילושה עם תבלין... ואוכלים מהם דבר מועט, ומתוך שנותנים בה תבלין הרבה ואגוזים ושקדים ומאכלה מועט⁵ - לא הטעינוה ברכה מעין שלש". רואים מדברי רש"י שפהב"ב נועדה לקינוח ולתענוג לאחר האכילה.

3 להלן פהב"כ.

4 יש לברר מהי רמת המתיקות שצריך אליבא דשיטה זו. המעיין בבית יוסף יראה שדקדק שדוקא אם הטעם ניכר בעיסה. אבל דרכי משה ובי"ח חלקו וכתבו שבעינין שיעקר העיסה נילושה בדבש או בתבלין. וכן המחלוקת בשו"ע ורמ"א (קסח, ז). [עניין פיצה הנילושה בחלב יבואר בס"ד לקמן].

5 נראה לי שכוונתו שאוכלים ממנה מעט.

וכן יראה המעיין בתוס' (מא: ד"ה אלא פת), וכן הוא ברשב"א (מב. ד"ה רב הונא), וז"ל הרשב"א: "אלא בשאכל ממנו מעט כדרך הלועסים לתענוג ועידון ולמתיקה". נמצא, שפת הבאה בכסנין היא לתענוג ולקינוח בלבד, ולכן ברכתה מזונוט.⁶

מהו גדר קביעות סעודה לצריך לברך עליה המוציא?

אחרי שהגדרנו מהי פהב"כ, נברר את כמות האכילה המחייבת בברכת המוציא. אך תחילה נביא מחלוקת בביאור דברי הגמ' "כל שאחרים קובעים עליו סעודה צריך לברך" - האם שיעור קביעת סעודה תלוי באדם עצמו, או ברוב העולם?

לדעת הרא"ש (עי' סי' ל), **הרמב"ם** (מובא ברא"ש שם) ו**רבנו יונה** (ל. בדפי הרי"ף ד"ה א"ל רב נחמן), הקביעות נמדדת ע"פ רוב העולם, ולכן גם אם אדם לעצמו קובע סעודה, ורוב הציבור אינם קובעים על זה סעודה - בטלה דעתו אצל כל אדם.

אמנם **הראב"ד** (מובא ברא"ש שם) חולק, ודעתו שקביעות סעודה נמדדת ע"פ האדם עצמו, ולכן אם אכל שיעור שרגיל הוא לקבוע עליו - חייב לברך המוציא ושלוש ברכות.

להלכה נקטינן כדעת הרא"ש והרמב"ם. כך כתב מרן בשולחן הטהור (או"ח קסח, ו), וז"ל: "פת הבאה בכסנין, מברך עליו בורא מיני מזונות, ולאחריו ברכה אחת מעין שלש. ואם אכל ממנו שיעור שאחרים רגילים לקבוע עליו, אף על פי שהוא לא שבע ממנו", מברך עליו המוציא וברכת המזון".

הכמות המחייבת בברכת המוציא ובהמ"ז

הגמ' במס' עירובין (דף פב:) דנה בשיעור סעודה לעניין עירוב. המחלוקת המובאת שם היא בין **רבי יוחנן בן ברוקא**, שסובר מזון שתי סעודות הוא שש ביצים, לבין **רבי שמעון**, שסובר חמש ביצים ושתי ששיות ביצה.

ובבית יוסף (או"ח סי' תט ס"ח ז ד"ה ומ"ש) מאריך מאוד במחלוקת הנ"ל, וכותב שלענין עירוב הקל ר' שמעון, אבל קים להו לרבנן דשיעור סעודה הוא ארבע ביצים.

6 ואפשר לראות מה שכתב על זה המשנ"ב (סי' קסח ס"ק כג) בשם הבי"ה והלבוש ושאר אחרונים, שפהב"כ מטרתה לקינוח בלבד, ואוכלים אותה דרך עראי, ומטעמים אלו ברכתה מזונוט.

7 בה"ל (שם) כותב, שאם הוא אדם וקן או נער, שאכילתם מועטת בטבעם, ואכלו שיעור שדרכם לקבוע עליו סעודה - חייבין לברך המוציא ובהמ"ז. ע"ש.

בב"י שם מובאת גם מחלוקת רש"י והרמב"ם בעניין שיעור סעודת עירוב: **לדעת רש"י** (פסחים מד. ד"ה פרס) - ארבע ביצים, אבל **לדעת הרמב"ם** (הל' עירובין פ"א ה"ט) - שלוש ביצים.

נחלקו אחרונים בשאלה, האם יש להשוות בין שיעור עירוב לבין קביעות סעודה דפהב"ב.

ראיתי להגאון **רעק"א** (בחידושיו לברכות מא: ולשו"ע קסח, ו) שהביא דעת **מהר"ם בן חביב** (תוספת יום הכיפורים יומא עט: על תוד"ה מיני תרגימא), המשווה בין שיעור קביעות סעודה של עירוב לבין קביעות סעודה על פהב"ב, וז"ל: "שהוא פרס שהוא שיעור סעודה לענין עירוב ג' או ד' **ביצים**" (וכ"כ מחצית השקל קסח ס"ק יג בשם כפות תמרים).

אולם אחרונים אחרים סברו ששיעור קביעת סעודה של פהב"ב אינו כשיעור עירוב, ונחלקו מהו השיעור:

א. במשנ"ב (סי' קסח ס"ק כד) הביא דעת **הגר"א**, הסובר שאין לברך המוציא ובהמ"ז אלא כשיעור סעודה של ערב ובוקר, כמו שכתב בב"י בשם שיבולי הלקט.

ב. **הגר"ז** (סדר ברכת הנהנין פרק ב אות ב) סובר ששיעור שתי סעודות הוא עומר לגולגולת, דהיינו 43 ביצים וחומש ביצה. ולפי זה שיעור סעודה אחת הוא 21.6 ביצים. כל זה כשלא שבע, אך אם שבע משיעור ארבע ביצים - מסכים הגר"ז שמתחייב בהמ"ז (וכותב שאם אכל פחות מארבע ביצים ושבע - יברך על לחם אחר ויפטור). ואם אכל שיעור של 6 ביצים עד 21.6 ביצים ולא שבע - יברך על לחם אחר ויפטור את הפהב"ב. והאריך בזה שו"ת אוצרות יוסף (חלק ח סימן ט, עמ' נא), ע"ש.

ג. שיטת **המג"א** (סי' קסח ס"ק יג): כשאדם קובע סעודה על פהב"ב עם דברים אחרים, כגון בשר וכדומה - אע"פ שאם יאכל את הפהב"ב לבדו לא ישבע ממנו - מברך המוציא ושלוש ברכות.

יש לציין שדעת רוב אחרוני זמננו נוטה כרעק"א שמובא לעיל, כמו שכתב מרן (סי' ססח), ששיעור קביעת סעודה אצלנו שווה לשיעור קביעת סעודה לענין עירוב. אבל רובם החמירו כדעת רש"י:

ריו"ח בספרו בן איש חי (שנה א פרשת פינחס אות יט. וכן כתב כף החיים אות מה) כתב, שאם אכל ע"ב דרה"ם (4 ביצים) מברך בהמ"ז לכולי עלמא. וירא שמיים ייזהר שלא לאכול שיעור בין נ"ד לע"ב דרה"ם (דהיינו 225-179 גרם), ע"מ שלא להיכנס לספק בין דעת רש"י לרמב"ם המובאים לעיל.

וכן נכתב בדרכי הלכה **להרב מרדכי אליהו** (שליט"א) [וצ"ל] (קיצוש"ע של הרב גאנצפריד סי' מח ה"ג, בהערה אות ד, ע"ש): למעלה מ-225 גרם יטול ידיו ויברך. וטוב שלא לאכול בין שיעור 170 גר' ל-225 גר', ע"מ שלא להיכנס לספק.

וכן כתב **הגרע"י שליט"א** (חזון עובדיה ט"ו בשבט וברכות, עמ' נה ד"ה והנה, וע"ש בהערות).

המשנ"ב (סי' קסח ס"ק כד) לא הכריע בין האחרונים - בין הגר"א לבין רעק"א - אך כתב: "ומ"מ לכתחילה טוב לחוש לדעת המחמירים שלא לאכול **ארבע ביצים**"⁸.

וכן ראיתי בספר **ברכת ה'** (ח"ב פרק ב הל' יד, עמ' קמד). וחידש שם דבר גדול, ששיעור קביעות סעודה נמדד ע"פ רגילות האנשים. אם יש רגילות לקבוע סעודה על המאכל, השיעור הוא **60 סמ"ק**, אבל אם אין רגילות - טוב להשתדל שלא לאכול בין 170 ל-230 סמ"ק (וכן עיין ברכת ה' ח"ב הל' כ ובהערה 146)?

ומ"מ בדיעבד אם אכל למעלה מ-170 סמ"ק, יברך 'מוזנות' ועל המחיה, אא"כ אכל שיעור של 230 סמ"ק, שאז ברכתו המוציא. ויש המברכים בהמ"ז אפ' על שיעור שלמעלה מ-170 סמ"ק, ויש להם על מה שיסמוכו.

אחרי בירור הכמות נעבור לשאלה מרכזית:

האם הראשונים חלקו בפירוש פהב"ב, או שכל אחד יסכים לדעות האחרות?

תחילה נשאל שתי שאלות:

1. כשאדם אוכל פהב"כ לפי אחת מן השיטות, מדוע אינו נכנס לספק בהמ"ז?
2. האם כשאדם אוכל בתוך הסעודה פהב"כ יברך מוזנות, או לא?

בה"ל (קסח, ז, ד"ה והלכה כדברי כולם) מביא שנחלקו רעק"א ומאמר מרדכי בשאלות אלו, ומחלוקתם נובעת מהבנת הב"י בסי' קסח (ז, בסוף הסעיף), שבהיא להלכה את

8 ובאגרות **משה** (ח"ג או"ח סי' לב) כתב בהבנת דברי המשנ"ב, ח"ל: "ולכתחלה יש להחמיר כשעור ד' ביצים, כדאיתא במ"ב שם. וטעמו דלא מחמיר כשיעור ג' ביצים הוא מכיון דיותר נוטה כדעת הגר"א ודעימיה, לכן אף שזמן הראוי להחמיר לכתחלה גם כהסוברין דהוא כשיעור סעודה דעירוב - סגי להחמיר רק כהסוברים ד' ביצים". ובמשנה ברורה מהדורת 'דרשו' (הערה 16) כתבו: "וכן כתב הג"ר **שלמה זלמן אויברך** (וזאת הברכה פ"ד הערה 23), שבשיעור של ג' ביצים אין צריך לחשוש לקביעת סעודה. אך דעת הג"ר **יוסף שלום אלישיב** (וזאת הברכה שם), שלכתחילה יש להימנע מלאכול אפילו שיעור של ג' ביצים".

9 יש לציין שכולם מסכימים שהשיעור נמדד ע"פ נפח, ואף הרב עובדיה שכותב למדוד במשקל (עי' ילקוי"י סי' קפד סע' יז) כותב כן מפני שיותר קל למדוד במשקל, שמראה על נפח מסוים. ונראה שכן דעת הגר"מ אליהו, שכשאין ידוע הנפח בוודאות מודדים ע"פ משקל (שבהערותיו לקצוש"ע של הרב גאנצפריד משתמש במידת גרם).

שלוש הדעות המחולקות בהגדרת פהב"כ. זו לשון ב"י שם: "ולענין הלכה, כיוון דספיקא במידי דרבנן הוא - נקטינן כדברי כולם להקל... כולם (כל סוגי פהב"כ, ע"ש) דין פת הבאה בכסנין יש להם, ואינו מברך עליהם המוציא ושלש ברכות אלא אם כן קבע סעודתו עליו או¹⁰ שאכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו". וכן פוסק בשו"ע (קסח, ז)¹¹, ולא כתב את הפתרון שהובא להלן (סעי' יג), שיאכלם תוך הסעודה. נמצא אפוא שכל שלוש הדעות שהביא מרן בסי' קסח (ו) נפסקו להלכה מדין ספק ברכות להקל, ולכן לא יברך ברכת המזון.

לשאלה הראשונה, כותב רעק"א (ד"ה שלכל אלו): "קשה לי, אמאי לא כתב דיאכלם תוך הסעודה כדהיא דלקמן [סעיף] יג?" נדשם הביא מחלוקת בשאלה האם עיסה שבלייתה עבה מתחייבת בברכת המוציא אף אם טגנה או בשלה במים, או שהולכים אחר אפיה, דאם נאפית ברכתה המוציא, ואם טוגנה או בושלה ברכתה "מוזנות". וכתב על זה השו"ע בזה הלשון: "וירא שמים יצא ידי חובת שניהם, ולא יאכל אלא ע"י שיברך על לחם אחר תחילה".

ואילו **מאמר מרדכי** (קסח, ז, ד"ה והלכה) מסביר את הב"י באופן אחר, חו"ל: "והכי הוא ביאור דברי ז"ל, וכיוון שיש מחלוקת בין הפוסקים בפירוש פהב"כ, דמר אמר הכי ומר אמר הכי, וכבר אפשר דלא פליגי לענין דינא, דכל אחד יודה לחברו". לכן אם אדם אכל פהב"כ לפי שיטה אחת, ייתכן שלכל השיטות צריך לברך "מוזנות" (ועיין כף החיים סי' קסח אות סד, שמסכם את דברי המאמר-מרדכי).

לשאלה השנייה, לגבי האוכל פהב"כ בתוך הסעודה: רעק"א (קסח, על מג"א ס"ק כב) סובר שאין מברכים בתוך הסעודה, כיוון שהדעות חלוקות לדינא - יש ספק, שלפי שיטה אחת כבר יצא בברכת המוציא, ואם יברך מוזנות - חשיב ברכה לבטלה.

הולך בדרכו **הדגול מרבבה**. הוא מוסיף נדבך חשוב, שאם מביאים לנו פהב"כ שעונה על הקריטריונים של כל הראשונים - ודאי שנברך בתוך הסעודה (ע"ש).

מגן אברהם (קסח ס"ק כב) חולק עליהם, ולדעתו כל מה שמובא בסעיף ז חשוב פהב"כ, ולכן יש לברך תחילה במ"מ.

10 בשו"ת גינת ורדים (כלל א סי' כד) כתב שצ"ל לומר "אם אכל...".

11 חו לשון השו"ע: "פת הבאה בכיסנין, יש מפרשים: פת שעשוי כמין כיסים שממלאים אותם דבש או סוקר ואגוזים ושקדים ותבלין, והם הנקראים רישקולא"ש ריאלחש"ו, וי"א שהיא עיסה שעירב בה דבש או שמן או חלב או מיני תבלין ואפאה, והוא שיהיה טעם תערובת המי פירות או התבלין ניכר בעיסה, וי"א שזה נקרא פת גמור, אלא אם כן יש בהם הרבה תבלין או דבש כמיני מתיקה שקורין לעקי"ך שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר, (רש"י וערוך וכן יש לפרש דעת רמב"ם); ור"מ שהוא פת, בין מתובלת בין שאינה מתובלת, שעושים אותם אותם כעבים יבשים וכוססין אותם, והם הנקראים בישקוני"ש. והלכה כדברי כולם, שלכל אלו הדברים נותנים להם דינים שאמרנו בפת הבאה בכסנין".

ואף למאמר **מרדכי** (שהובא לעיל), י"ל שגם כאן, בתוך הסעודה, יברך מזונות.

לסיכום נקודה זו: לדעת רעק"א הדעות חלוקות לדינא בהגדרת פהב"כ, ולדעת מאמר מרדכי ייתכן שהראשונים לא נחלקו לדינא אלא רק בפירוש הגמ' (וביארזו בזה ילקו"י בסי' קסח סעי' ו' הע' ו', ובספר חאת הברכה עמ' 212, סי' ג. ועיין שעה"צ קסח אות עא).
לעניין הלכה, פסקו רוב האחרונים כשיטת רעק"א (עי' ילקו"י, חלק נטילת ידיים וברכות עמ' קפז. ועי' בה"ל קסח ס"ק כד, שכתב שטוב לחוש)¹².

פת הבאה בכסנין שקובעים עליה סעודה

נשאל: הרי דין פהב"כ נובע מכך שבאה לקינוח, ואם כן מה הדין כשאינה באה לקינוח אלא קובעים עליה סעודה?

כותב השו"ע בסעיף יז: "**פשטיד"א** הנאפית בתנור בבשר או בדגים או בגבינה - מברך עליה המוציא ובה"מ. הגה. ודוקא שאפאו בתנור בלא משקה, אבל אם אפאו במחבת במשקה - אין לברך עליו, ואין לאכול רק תוך הסעודה, כמו שנתבאר (דעת עצמו)".
 ויש להקשות: הרי ראינו בסעי' ז שדבר הממולא ברכתו מזונות, ואם קבע עליו סעודה ברכתו היא המוציא, וכאן הרי מדובר בפשטיד"א ממולאת, ואם כן מדוע ברכתה המוציא ולא כמו בסעי' ז?

ט"ז (ס"ק כ) כותב, שמדובר כאן שקבע סעודתו עליה. היתה אפשרות לומר שיברך מזונות גם אם קבע סעודתו עליה, מפני שהבשר הוא העיקר, קמ"ל שלא (אבל כשלא קבע - ברכתו מזונות).

מג"א (ס"ק מד) חולק על הט"ז, וז"ל: "אפילו לא קבע עליו, **דהנהו לא מבטלי מתורת לחם**, דהם עצמם מזון". כלומר, יש הבדל בין מילוי פירות ובשמים, שבאים לקינוח, למילוי בשר, שמטרתו להשביע.

וביאור הלכה (לסעי' יז, ד"ה פשטידא) מביא את המחלוקת הנ"ל, ומביא את דברי הרי"א ז"ל: "שהן עשויין פת לפתן כאחד, ולקביעות סעודה הם עשויין". ומפרש דבריו: "ור"ל, דחשיב הבשר והדגים שממלא בתוכו כמו שאוכל לחם עם בשר ודגים,

12 וכותב כף החיים (סי' קסח אות עא) שירא שמים ייצא ידי כולם, ומביא שלושה אופנים שבהם אפשר לצאת מן המחלוקת הנ"ל: א. יכוון בברכת המוציא לפטור את פהב"כ. ב. אם לא היה בדעתו לאכול פהב"כ, אם זהו דבר מתיקה או מטוגן בשמן, שיכול לאכול ממנו מעט עם הפת - יעשה כן, כדי שזה ייחשב דברים הבאים מחמת הסעודה, שא"צ ברכה. ג. יאכל אחר ברכת המזון, כדי שייצא לכר"ע.

הואיל שלחם זה עשוי לקביעות סעודה ולא לקינוח". והמעין יראה שסברתו כדברי המג"א, שיש לחלק בין דבר הנאפה עם דבר מתוק - שמטרתו לקינוח - לבין דבר שנאפה כלחם רגיל ואוכלים אותו לקביעות.

מתוך דברי בה"ל עולה כך: מאכל שבד"כ קובעים עליו סעודה - ברכתו המוציא. אמנם דבר שבא לקינוח ברכתו מזוונות (יש גם לחלק בין סוגי הבצק, בין מתוק לבין שאינו מתוק), ולכן התשובה לשאלה הנ"ל היא שברכת המאכל תהיה המוציא.

ובחזון **עובדיה** (ט"ז בשבט עמ' סז) ו**בילקוט יוסף** (סי' קסח הלכה ב, ומפרט יותר בשארית יוסף ח"ג עמ' תשו) כתבו, שנראה שעל פשטיד"א יש לברך כדעת מרן, המוציא ובהמ"ז, אבל בורקס מבצק עלים - ברכתו מזוונות.

בספר **ברכת ה'** (עמ' קפט, הערה 146) פוסק, שאם הרגילות לקבוע על זה סעודה ברכתו המוציא ובהמ"ז. וראיתי בספר **וזאת הברכה** (עמ' 216, בירור הלכה סי' ה, ע"ש) שדן אף הוא בשאלה הנ"ל, וכותב בשם גדול (הרה"ג אלישיב) שאין לסמוך על דברי הט"ז (לברך מזוונות בדלא קבע), ומסיק שכל עוד שאינו בא לקינוח ברכתו המוציא.

וגם **פניני הלכה** (עמ' 140, הל' ח) הביא את המחלוקת בזה, אבל פסק שהדבר תלוי בייעודו של המאפה: כל שיש רגילות לקבוע עליו סעודה - ברכתו המוציא; וכל שאין רגילות לקבוע עליו סעודה, ובא לקינוח - ברכתו מזוונות ועל המחיה (חוץ מבורקס שמעורב בבצקו שמן, שברכתו מזוונות).

וכותב **העמק ברכה** (דין לחם אות ב): "דמכל הפוסקים משמע שגם בזמן הזה אין מברכים במ"מ אלא דוקא על פהב"כ, כפי המנהג שהיה בימי חז"ל, ולא משגיחין בכל זמן וזמן כפי מנהגו".

חלה מתוקה

לגבי חלה מתוקה, יש לדון בשלוש נקודות:

האחת - רמת המתיקות של החלה.

השנית - כמות האכילה לחיוב בברכת המוציא ובברכת המזון.

והשלישית - היום בד"כ קובעים סעודה על חלה מתוקה, וממילא ברכתה המוציא.

נרחיב מעט לגבי כל אחת מהנקודות:

א. רמת המתיקות: המחלוקת בין שו"ע לרמ"א. לדעת השו"ע (קסח, ז), מספיק שיהיה ניכר הטעם בעיסה כדי שתהיה ברכתה מזוונות. אבל הרמ"א חולק וסובר

שצריך שהדבש או התבלין יהיו עיקר העיסה. ובדברי הרמ"א נחלקו גדולים, האם זה עניין של רוב ומיעוט, או שדי שהטעם יהיה ניכר הרבה (עין פסקי תשובות סי' קסח עמ' תנו-תנו)¹³.

ב. הכמות הנחשבת קביעת סעודה: לפי הנאמר לעיל, דעת רוב הפוסקים לברך על אכילת פרס. ודעת מרן השו"ע בשלשה מקומות שהשיעור הוא שלוש ביצים (סי' תט, ז; שסח, ג; תריב, ד). אבל אחרוני זמננו פסקו לחומרא, ארבע ביצים כדעת רש"י (כמובא לעיל), אך צידדו שלא להיכנס לספק ולהימנע מאכילה של בין שלוש לארבע ביצים.

ג. נהוג כיום לקבוע סעודה על חלה מתוקה. הלחמנייה המתוקה אינה נאכלת לתענוג אלא לשובע, וממילא נכנסנו למחלוקת ט"ז ומג"א שהובאו בעניין הפשטיד"א, שלדעת הט"ז יברכו על לחמנייה מתוקה מזונות אלא אם כן קבע עליה סעודה, ולדעת המג"א יברכו המוציא, כלחם. נולדברי בעל ספר ברכת ה' (שדריי הובאו לעיל), הסובר שכל הדיון הוא רק כשאין רגילות האנשים לקבוע ע"ז סעודה, נכנסים אנו לשאלה - מהי רמת המתיקות.]

הדיון העקרוני לגבי לחמנייה מתוקה מהווה בניין-אב לדיונים נוספים שדנו בהם הפוסקים. כגון: מצה לאחר הפסח, ופיצה האפויה ברוב מי חלב או מי פירות¹⁴.

13 מובא בפסקי תשובות (עמ' תנו) שנתפס להלכה לבני ספרד כדעת השו"ע, שמספיק שיהיה ניכר הטעם. אבל לבני אשכנז נתפס כדעה ראשונה בהסבר הרמ"א, שצריך רוב מי פירות. ולכן נהגו היום להקל בעניין לחמניות מתוקות, אלא שצריך לוודא שניתן רוב מי פירות נגד המים.

אבל בספר פניני הלכה ברכות (עמ' 137, חמשת מיני דגן הל' ו) סובר שחלה מתוקה דינה בהמוציא, בדומה לסברת הרב משה לוי שהובאה לעיל (מספרו ברכת ה') - כיוון שדרך האנשים לקבוע על זה סעודה.

ובספר חזון עובדיה (ט"ו בשבט עמ' נה) כותב על ברכת לחמנייה מתוקה, שאם ניכרת המתיקות ברכתה מזונות, ואם לאו - המוציא ובהמ"ז. והאריך בזה שם. והביא שם דבריו מספר שמש ומגן להרב שלום משאש (ח"ב עמ' שיח), שחולק על סברת הרב משה לוי, וסובר שברכתה מזונות.

ראיתי בספר ביורי הלכה של הרב דוד יוסף (שו"ת אוצרות יוסף סי' י) שפוסק שהברכה על לחמניות שמתיקותן ניכרת היא מזונות.

ושאלתי את הרב¹⁵ יעקב יוסף שליט"א לגבי לחמניות מתוקות, והורה לי שברכתן מזונות. שאלתי: האם יש לחשוש לסברת הרב משה לוי? אמר לי: כן. והכוונה - שיש לאכול את הלחמנייה המתוקה בתוך הסעודה. וברכני הרב שכל הסעודות שאקיים בעו"ה תהיינה עם לחמניות שברכתן המוציא, וסיפר שכך הוא נוהג.

14 הדיון בפוסקים לגבי מצה - האם ברכתה לאחר הפסח מזונות או המוציא - גדול. עיינתי בספר אור לציון (ח"ב עמ' צו), שם כותב שעל מצה יש לברך בורא מיני מזונות, אם כי מעיקר הדין היה לברך המוציא, כיוון שאוכלים אותה לשובע. ומנהג בני ספרד שונה, שמברכים במ"מ, וכן הורה לו רבי עזרא עטייה. ומימ' חושש הוא לספק הנ"ל, וכך כותב: יש להיזהר לאכול יותר מכשיעור כוית, אלא רק בתוך הסעודה. ובפסקי תשובות (סי' קסח אות יג, עמ' תט) מביא שדעת בני אשכנז לברך על מצה המוציא ובהמ"ז. בנוסף מביא את

וינסו אותי זה עשר¹⁵ פעמים

כשלמדנו את הסוגיא, ערכנו סדרת ניסויים בעניין הגדרת פת הבאה בכסנין, ומהי חלה מתוקה.

בכל אחד מהניסויים לקחנו 100 גרם קמח בתוספת כ-5 גרם "שמרית", ועל זה הוספנו רכיב נוסף, כמפורט כאן.

דעת החיד"א (במחזיק ברכה) ושרת" יח"ד, שחסידיים ואנשי מעשה יאכלו את המצה בתוך הסעודה או דרך קביעות סעודה. והרב מרדכי אליהו כתב, שעד י"ד באייר ברכתה המוציא, ואח"כ ברכתה מזוונת.

ולגבי פיצה האפויה ברוב מי חלב או מי פירות:

בספר חזון עובדיה (ט"ו בשבט עמ' 217, בירור הלכה סימן ה) דן לגבי פיצה הנילושה במי פירות, ושם מביא כמה דעות ברכתה מזוונת, ואם אינו ניכר - ברכתה המוציא ובהמ"ז.

בספר וזאת הברכה (עמ' 217, בירור הלכה סימן ה) דן לגבי פיצה הנילושה במי פירות, ושם מביא כמה דעות בכונת הרמ"א. לדעה אחת, אם המיץ הוא רוב העיסה - ברכתה מזוונת (זו דעת אחד מגדולי הדור, הרח"ג אלישיב, וכן דעת הגרי"י פישר), ולדעת החולקים בעיני ניכר הטעם דווקא, ו"רוב" לא דווקא (שם עמ' 209).

גם בעל פסקי תשובות (סי' קסח אות ט, עמ' תנה-תנו) כותב שרוב הדבק (העיסה) מי פירות, אבל יש להזהר שלא לאכול מהם שיעור של קביעת סעודה. ושם (אות ז') מביא את המחלוקת הגדולה והמפורסמת בדברי הרמ"א בסי' קסח (עמ' ז') האם כונתו שמי הפירות אמורים להיות רוב כלפי המים שהם המיעוט, או שאין זו כונת הרמ"א, שהרי לא הזכיר את המושגים "מיעוט" ו"רוב", ודעתו שצריך שיהיה נרגש הרבה מאוד עד שע"ז הם העיקר וטעם העיסה טפל (כלשון המשנ"ב ס"ק לג).

ועוד שאלתנו את הרה"ג יעקב יוסף, מה הדין של פיצה בחלב. והורה שיש לברך המוציא, כיוון שאין טעם החלב מורגש בעיסה.

15 אמנם להלן מובאים תשעה ניסיונות, אבל עשינו עשרה, והעשירי לא צלח (הוספנו כ-150 מ"ל שמן, אך האפייה לא הצליחה).